

A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC TÁBORNOKAI

A Rákóczi-szabadságharc tábornokainak szinte hiánytalan jegyzékét – csak Buday Istvánt felejtette ki – Thaly Kálmán állította össze a *Gróf Eszterházy Antal kurucz generális tábori könyve* c. forráskiadványának bevezető tanulmányában.¹ Ugyanott megállapította azt is, nem titkolva rosszallását, hogy Rákóczi egyetlen köznemes sem nevezett ki tábornaggyá, vagy altábornaggyá, s hogy a „polgári rendből” – ma azt mondandók: a nem nemesek közül – senki sem kerülhetett a tábornokok közé. A közelmúltban összeállítottam Rákóczi tábornokainak életrajzi adattárát,² ez lehetővé teszi számomra a kuruc tábornoki kar összetételének behatóbb vizsgálatát.

A kuruc tábornoki karban három rangfokozat volt: tábornagy (mezei marsall, campi marschallus, Feldmarschall), altábornagy (mezei marsall locumtenense, campi marschallus locumtenens, Feldmarschalleutnant) és vezérőrnagy (generális főstrázsamester, generalis vigiliarum praefectus, Generalwachtmeister).

Thaly összeállításából tudjuk, hogy az összesen 27 tábornok közül 8 volt gróf (Bercsényi Miklós főgenerális, Forgách Simon, Barkóczy Ferenc, Esterházy Antal, Pekry Lőrinc tábornagyok, Esterházy Dániel, Csáky Mihály és Mikes Mihály altábornagyok), 7 volt báró (Károlyi Sándor tábornagy, Sennyey István altábornagy, Petrőczy István, Andrásy István, Andrásy Pál; Andrásy György és Palocsay György vezérőrnagyok), 11 volt köznemes (Bottyán János, Buday István, Gyürky Pál, Orosz Pál, Thoroczkay István, Bagossy Pál, Nagyszegi Gábor, Ebeczky István vezérőrnagyok, valamint – külön tábornoki kinevezés nélkül – Berthóti Ferenc, Berthóti István és Galambos Ferenc vicegenerálisok), végül 1 volt külföldi (a lengyel Janusz Grudzinski 1710 elején).

A tábornokoknak ez a listája a végeredményt tekintve pontos, de hogy úgy mondjam statikus. Semmit nem árul el arról, milyen előzmények után, hogyan is épült ki ez a tábornoki kar.

Forma szerint a rendi Magyarországon a nemes vérével adózik, tehát elvben minden nemes katona. A valóság, tudjuk, más volt. Érdemes ezért megvizsgálunk Rákóczi tábornokainak katonai múltját.

A Thököly-felkelés és a Rákóczi-szabadságharc közötti kontinuitást a tábornoki karban egyedül Petrőczy István személye képviselte. Ő unokatestvére és tábornoka volt Thökölynek, 1686-tól 1704-ig emigrációban élt Szerbiában, majd Havasalföldén; 1704 nyarán tért haza, Rákóczinak is tábornoka lett, tagja volt az Udvari Tanácsnak, majd a Szenátusnak is, de sem mint katona, sem mint politikus nem jutott jelentősebb szerephez. A szabadságharc végén Lengyelországba menekült, de még 1711-ben amnesztiával hazatért s a rákövetkező évben meghalt.

Számuk szerint is, katonai szakértelmüket tekintve is sokkal jelentősebb volt a Habsburg hadseregből átvált s a szabadságharcban tábornoki rangra emelkedett

¹ Gróf Eszterházy Antal kurucz generális tábori könyve. 1706–1709. Függelék: Gróf Eszterházy Dániel tábornok jegyzőkönyve. 1708. (Közlí: *Thaly Kálmán*) Budapest, 1901. III–IV.

² A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára. (Szerkesztette: *Glatz Ferenc*) Budapest, 1993. 163–174. o. A felhasznált adatok innen valók.

hivatásos katonák csoportja. Pályafutásuk közös vonása, hogy átállásuk azonnali előléptetéssel járt s a szabadságharc hadseregében magasabbra jutottak, mint amire a császári seregben számíthattak.

Sorukat időrendben *Ebeczky István* (1670 k.–1719 k.) nyitja és zárja. Apja végvári tiszt volt Léván, valószínűleg ő is ott kezdte katonai pályáját. Bottyán huszárezredének alezredese volt, amikor 1703 őszén átállt Rákóczihoz. A kuruc seregben ezredesként kezdte, 1704-ben az új rangfokozat bevezetésekor brigadéros lett, de csak a szabadságharc legvégén, Ungvár parancsnokaként érte el a vezérőrnagyi rangot. Ő volt az utolsó kuruc törzstiszt, akiből tábornok lett.

Ebeczky után *Palocsay György* (1670 k.–1730) következett. Százados volt Gombos Imre huszárezredében, 1704 februárjában szökött át Rákóczihoz. Itt ezredes, majd brigadéros lett, a vezérőrnagyi rangot 1710 nyarán mint az utolsó dunántúli kuruc hadjárat főparancsnoka érte el.

Forgách Simon (1669–1730) vezérőrnagyi 1704 március végén szökött ki Bécsből. Rákóczi azonnal tábornaggyá nevezte ki.

Esterházy Antal (1676–1722) ezredest Forgách beszélte rá 1704 május elején a Rákóczihoz való csatlakozásra. Ekkor tábornok, két évvel később tábornagy lett.

Bottyán János (1640 k.–1709) pályafutása közismert. Huszárezredes volt, amikor 1703 decemberében elkötelezte magát Rákóczinak, aki azonnal vezérőrnaggyá nevezte ki, de Bottyán csak tíz hónappal később tudott csatlakozni hozzá. Rákóczi legsikeresebb tábornoka lett, de minthogy köznemes volt, altábornagyi kinevezése szóba sem jött.

Nagyszegi Gábor (+1711) életéről nagyon keveset tudunk. 1678-ban hajdúböszörményi kapitány volt, 1704 október végén az erdélyi császári seregből állt át. Ott – alezredesi rangban – Gyalu kapitánya volt, a kurucoknál ezredes, majd brigadéros lett. Vezérőrnagyi kinevezését mint Érsekújvár utolsó kuruc parancsnoka kapta 1710 márciusában.

Andrássy Pál (+1713) annak idején harcolt Thököly, majd a török ellen, 1699-től ezredtulajdonos hajdúezredes, 1703-ban Észak-Itáliában harcolt, 1705 december végén állt át Rákóczihoz, aki vezérőrnaggyá nevezte ki.

Végül *Bagossy Pál* (+1709) gyalogos ezredes 1707 áprilisában esküdött fel a konföderációra. Rákóczi ekkor brigadérossá, 1708 őszén a trencsényi vereség után vezérőrnaggyá nevezte ki.

Ez a nyolc kuruc tábornok volt aktív hivatásos katona.

A szabadságharc tábornoki karában a következő csoportot azok alkották, akiknek volt – nem egy esetben hosszú és tekintélyes – katonai múltjuk, de amikor Rákóczi mellé álltak, már nem voltak aktív katonák. Őket is csatlakozásuk időrendjében sorolom fel.

A sort *Bercsényi Miklós* (1665–1725) nyitja meg. Életútja közismert, ide ebből annyi tartozik, hogy az 1680-as években teljesített tényleges katonai szolgálatot, 1686-ban ezredessé nevezték ki, 1688–1693 bányavidéki helyettes főkapitány volt. A szabadságharcban kezdettől fogva, 1705 után címe szerint is főgenerális, tábornagy volt.

1703 július végén Debrecen mellett, a sámsoni táborban csatlakozott Rákóczihoz *Buday István* (1654 k.–1710) és *Orosz Pál* (+1710). Buday István 1688-ban cserélte fel a szentjóni vicekapitányságot a Bihar vármegyei alispánsággal, tehát katonának

indult, de megyei hatalmasság lett. Rákóczi udvari kapitánnyá, néhány hónappal később ezredessé, 1704 februárjában generálissá, azaz vezérőrnaggyá nevezte ki. 1706-ban Duna-Tisza közí vicegenerális lett, de köznemes lévén altábornagyi kinevezést nem kapott. Orosz Pál annak idején Thököly híve, valószerűleg tokaji kapitánya volt, majd ezredesi rangban harcolt a török ellen, többek között a zentai csatában. 1703 őszén a Tiszán innét lévő lovas és gyalog hadak fő directora, majd az erdélyi hadműveletek irányítója lett, tábornoki kinevezését 1704 februárjában kapta meg. Altábornagy belőle sem lehetett, bár többször is vezénylő tábornok volt.

Sennyey István (+1724) a török háborúban ezredesséig vitte, 1703 augusztusában csatlakozott Rákóczihoz, aki előbb ezredessé, majd néhány hét múlva generálissá és tiszántúli főparancsnokká nevezte ki. Ebben a tisztében szerencsétlen volt, köszvény is gyötörte, 1705-ben a szenátus és a konföderáció kancellárja lett, 1711-ben mint Munkács főparancsnoka vállalt ismét aktív szolgálatot.

1703 október 10-én egyszerre esküdött fel Rákóczi *Károlyi Sándor* (1669–1743) és *Andrássy György* (+1725). Károlyi nem volt katona, a katonai pályát Dollánál mégis rögtön hadvezérként kezdte. De a legtekintélyesebb főnemes volt a Tiszántúlon, ezért Rákóczi azonnal generálissá nevezte ki, 1704 tavaszán lett altábornagy, 1705 elején tábornagy. Többször volt erdélyi főparancsnok, 1706–1711 tiszántúli főkapitány, a szabadságharc végén az egész kuruc sereg főparancsnoka. Ez tette lehetővé számára, hogy megkösse a szatmári békét. – *Andrássy György* 1688-ban századparancsnok volt Miksa Emánuel magyar huszárezredében. További katonáskodásáról nincsenek adataim, de ennél nagyobb katonai múltja lehetett, mert Rákóczi előbb ezredessé, 1705 elején pedig hajdúgenerálissá, azaz vezérőrnaggyá nevezte ki. 1710 novemberében pártolt el Rákóczitól.

1703 novemberében fogták el erdélyi házánál és vitték Rákóczihoz a portyázó kurucok *Andrássy István*. Katonai múltjáról még annyit sem tudok, mint György öccséről, de kellett lennie, mert Rákóczi 1704 elején ezredessé, 1706 tavaszán vezérőrnaggyá nevezte ki. 1710 februárjában Lőcsét feladva pártolt el Rákóczitól.

1703 késő őszén csatlakoztak Rákóczihoz a Berthóti testvérek, akik közül ketten is vicegenerálisok lettek. *Berthóti Ferenc* (+1710) szabadságharc előtti életéről semmit nem tudok, de kezdettől fogva bizalmi pozíciókat töltött be, a lengyel határszél főparancsnoka és lovas ezredes volt, 1706-tól haláláig kassai vicegenerális: Bátyja, *Berthóti István* (+1709) viszont régi katona, 1685-től szolnoki kapitány, majd főkapitány és ezredes. Rákóczi táborában előbb ezredes, majd az új rangfokozat bevezetésekor brigadéros, 1707-től érsekújvári commendáns és districtuális vicegenerális. Altábornagyi kinevezéséről azonban egyik Berthótinak sem tudok.

Az erdélyi *Thoroczka István* (+1712) aranyosszéki főkapitány ezredesi rangban volt, amikor 1703 novemberében kuruc fogságba esett. Csatlakozott Rákóczihoz, aki vezérőrnaggyá nevezte ki. 1704-ben ő volt az erdélyi kuruc főparancsnok, később politikai funkciói voltak Erdélyben. Erdély elvesztése után Moldvába emigrált, a szatmári béke után tért haza.

Esterházy Dániel (1665 k.–1714) a török háborúban ezredes lett, meg is rokkant, de béna lába ellenére csatlakozott 1704 januárjában a Dunántúlt előzőnlő

kurucokhoz s tábornoki rangban Károlyi helyettese lett. Rákóczi 1705 nyarán altábornaggyá nevezte ki, 1708-ban dunántúli vicegenerális, a szabadságharc végén kassai főkapitány volt, az ezzel járó tábornagi kinevezése azonban elmaradt.

Pekry Lőrinc (+1709) 1689-ben Erdélyből kivándorolva császári szolgálatba állt, kapornaki főkapitány lett, bárói majd grófi címet kapott, azután visszatért Erdélybe. Mint udvarhelyszéki főkapitány esett 1703 végén kuruc fogságba. Rákóczihoz csatlakozva 1704 áprilisában vezérőrnagy, 1705 nyarán altábornagy, 1707-ben tábornagy lett. Ismételten volt erdélyi kuruc főparancsnok.

Hasonlóan alakult *Mikes Mihály* (1667–1721) pályája is. Mint háromszéki főkapitány esett kuruc fogságba 1704 tavaszán. Rákóczihoz csatlakozva ezredes, majd generális lett, 1707–1711 Moldvában volt emigrációban, a szatmári békével tért haza.

A tábornokoknak ezt a katonai múlttal rendelkező, de már a magánéletbe visszavonult s most újra aktivizálódó csoportját időrendben három különös pályafutású személyiség zárja le. *Gyürky Pál* (+1710) egy évtizedig volt Nógrád vármegye jegyzője, szolgált Thökölyt is, a török háborúban ezredes lett, 1701-ben Rákóczi udvari kapitánya volt, de nem vett részt az összeesküvésben. 1703 nyarán a kurucok elől Szendrő várába húzódott s csak 1704 augusztus végén csatlakozott Rákóczihoz. Néhány hónap múlva Forgách Simon helyettese Erdélyben, 1705 tavaszán lett vezérőrnagy. *Galambos Ferenc* (1654 k.–1713 k.) Thököly ungvári kapitánya volt, az amnesztiát azzal érdemelte ki, hogy kiszabadította Koháry Istvánt a fogságból. 1703 nyarán a kurucok elől Eperjesre ment, s csak 1704 szeptember elején csatlakozott Rákóczihoz. Szatmári főkapitány, 1706-tól tiszántúli vicegenerális lett, vezérőrnagyi kinevezés nélkül. Harctéri szolgálatot nem teljesített. *Barkóczy Ferenc* (1640 k.–1709) 1660 óta katonáskodott, 1678 után császári ezredes, 1682–1697 kassai vicegenerális. 1703 nyarán a kurucok elől Kassára menekült, 1704 szeptember végén csatlakozott Rákóczihoz. Ekkor még csak ezredes, 1705-ben már lovassági tábornok, 1706-tól Duna-Tisza közti főkapitány, 1707-ben tábornagy. Egyikük sem volt „kuruc” személyiség, Rákóczi talán ezért tette mindhármukat szenátorrá.

Végül egy olyan tagja volt a tábornoki karnak, akinek úgy látszik nem volt semmi katonai múltja: *Csáky Mihály* (1676–1757). 1703 legvégén csatlakozott Rákóczihoz, 1704-ben brigadéros, a következő években már generális, 1709 elején altábornagy.

Ha most a tábornoki kinevezések logikáját keressük, bizonyos motívumok jól felismerhetők. A főnemességhez tartozás és a tábornoki rang affinitását már Thaly felismerte, de azért egy grófból vagy báróból nem lett automatikusan tábornok. És szembetűnő egy előléptetési hullám a szabadságharc végén. A trencsényi vereséget követően lett altábornagy Csáky Mihály és vezérőrnagy Bagossy Pál; tervbe volt véve Bezerédy Imre tábornoki kinevezése is, de árulása miatt erre már nem került sor. 1710-ben a reménytelen feladatok hoztak tábornoki kinevezést Nagyszegi Gábornak és Palocsay Györgynek. Ebeczky István pedig nyilvánvalóan azért lett 1711 tavaszán vezérőrnagy, hogy ne adja fel Ungvárt; ennek ellenére feladta. Valami hasonló számítás volt a lengyel Grudzinski kinevezése mögött, de ez sem vált be: mégsem maradt Magyarországon.

A 27 tábornok közül 17-en éltek meg a szabadságharc végét. Tizen a szabadságharc utolsó szakaszában haltak meg, valamennyi természetes halállal. Csatában egyetlen kuruc tábornok sem esett el. (A mintegy 40 brigadéros közül is csak egy, Babocsay Ferenc, Romhányynál.) A szatmári béke idején még életben levő tábornokok közül a három Andrassy már elpártolt, Grudzinski eltávozott, a fennmaradó 13-ból 9 (Ebeczky, Esterházy Dániel, Galambos, Károlyi, Mikes, Palocsay, Petrőczy, Sennyei és Thoroczkay) vagy azonnal, vagy néhány hét múlva elfogadta a békét. Végleg emigrációba ment Bercsényi, Csáky, Esterházy Antal és Forgách. Továbbra is aktív katona maradt – ha hihetünk Nagy Ivánnak –, most újra császári ezredesként Andrassy Pál, és katonai rangot is viselt Károlyi Sándor, 1712-től császári altábornagy, 1741-től tábornagy, 1724-től a magyarországi tartományi biztosság igazgatója.

Összefoglalóan talán ki lehet mondani, hogy a tábornoki kar egészének kialakításában érvényre jutottak a katonai szempontok. A 27 tábornok közül 26-nak volt katonai múltja, vagy legalább tapasztalata, s az egy nem katona Csáky Mihály sem volt rosszabb a többinél. És nem tudok hirtelenjében egy olyan brigadérost sem megnevezni, aki, ha tábornoki kinevezést kap, eredményesebb hadvezér lehetett volna. A származás szempontja elsősorban nem a tábornoki karba való bekerülésnél, hanem a tábornoki rangfokozatokon *belül* érvényesült, ott azonban nagyon erőteljesen. A történész feladata a ténymegállapítás, nem az ítékezés. Bármilyen volt is a kuruc tábornoki kar katonai tehetsége és hatékonysága, az adott társadalmi viszonyok és katonai feltételek között ennél alkalmasabb tábornoki kart aligha lehetett kialakítani.